

УДК 378.091.3:811.111

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ НА ОСНОВІ ДІАЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Р.А.Кравець

***Анотація.** У статті розглядається роль діалогічного підходу у формуванні іншомовної компетентності майбутніх аграріїв у процесі професійної підготовки.*

***Ключові слова:** діалогічний підхід, компетентність, діалогічна єдність, діалогіка.*

***Аннотация.** В статье рассматривается роль диалогического подхода в формировании иноязычной компетентности будущих агрономов в процессе профессиональной подготовки.*

***Ключевые слова:** диалогический подход, компетентность, диалогическое единство, диалогика.*

***Summary.** In the article the role of the dialogical approach in forming a foreign language competence of future agronomists in the process of the professional training is viewed.*

***Key words:** dialogical approach, competence, dialogical unity, dialogics.*

Постановка проблеми. Нині діяльність аграрних вищих навчальних закладів України тісно пов'язана з глобалізацією та інтеграційними процесами, які передбачають міжнародне співробітництво в освітньому та науково-дослідницькому напрямках. Таке співробітництво дозволяє учасникам обмінюватися досвідом роботи, здобувати нові знання, уміння, навички, удосконалювати та розширювати їхню теоретичну й практичну бази. Цього можна досягнути завдяки залученню студентської молоді та професорсько-викладацького складу аграрного університету до участі в міжнародних конференціях, семінарах, «круглих столах», у спільних освітніх програмах, міжнародних наукових та освітніх організаціях, під час стажування у провідних університетах світу. Тому для забезпечення повноцінної якісної професійної підготовки майбутніх аграріїв та уможливлення проходження навчально-виробничих практик студентів на закордонних сільськогосподарських підприємствах, необхідно формувати їхню іншомовну компетентність.

Іншомовна компетентність майбутніх аграріїв передбачає оволодіння лінгвістичною, лінгвокраїнознавчою, комунікативною, навчально-пізнавальною компетенціями, а також є зорієнтованою на головні сфери їхнього професійного спілкування.

Діалогічний підхід є одним із найефективніших методичних підходів, який сприяє успішному досягненню головної мети навчання іноземної мови у вищому аграрному навчальному закладі – навчити студентів здійснювати іншомовне мовленнєве спілкування в межах засвоєного навчального матеріалу за такими фаховими спрямуваннями як «Агрономія», «Плодоовочівництво та виноградарство», «Лісове і садово-паркове господарство», «Екологія та охорона навколишнього середовища», «Екологічна експертиза», «Технологія виробництва і переробка продукції тваринництва», «Організація митного контролю продукції тваринництва», «Харчові технології та інженерія», «Технологія зберігання,

консервування та переробка м'яса», «Водні біоресурси та аквакультура», «Процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва», «Механізація сільського господарства», «Енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому комплексі» тощо. Згідно з діалогічним підходом формування іншомовної компетентності студентів-аграріїв передбачає побудову навчально-виховного процесу навчання іноземної мови як процесу реального діалогу (спілкування на певну сільськогосподарську тематику) із висловленням власного особистісного ставлення до предмета обговорення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічний зміст діалогічного спілкування, його онтологічні та функціональні параметри розкрито у роботах О.Абрамкіної, В.Андрієвської, М.Байматової, Г.Балла, В.Біблера, А.Волинця, І.Глазкової, І.Зязюна, М.Кагана, М.Камінської, О.Киричука, Ю.Кулюткіна, С.Курганова, Л.Петровської, А.Співаковської, І.Риданової, С.Рябцевой, Н.Салацької, А.Сидорина, І.Соломадіна, О.Ткаченка, Н.Ткачової, Н.Федорової, І.Цимбалюка, Р.Шамелашвілі, С.Шейна, Є.Юрківського.

Релевантними у контексті дослідження діалогічного стилю педагогічного спілкування є також праці, у яких визначені психологічні аспекти процесу спілкування, а також фундаментальні теоретичні засади суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічному процесі. Серед них варто виділити роботи А.Бодальова, С.Братченка, А.Брушлінського, І.Вачкова, Р.Вердебера, В.Галузяка, А.Гольдштейна, Г.Дьяконова, В.Кан-Калика, Г.Ковальова, О.Коропецької, Г.Кучинського, О.Леонтьєва, В.Медінцева, А.Мудрика, В.М'ясищева, Н.Обозова, Б.Паригіна, А.Реана, Л.Савенкової, А.Хараша, Є.Цуканової, І.Янченко.

Філософсько-антропологічний зміст діалогу висвітлений у працях М.Бубера, Г.Буша, Н.Колотилової, А.Коп'єва, В.Рижова, Т.Флоренської, О.Чорби, Х.Яусса.

Разом з тим, окремі важливі аспекти даної проблеми до останнього часу залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, недостатньою мірою висвітлена роль діалогічного підходу у формуванні іншомовної компетентності майбутніх аграріїв, що й зумовило його спеціальний аналіз та розгляд у даній статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підґрунтя діалогічного підходу закладено у працях М.Бахтіна, С.Біблера, М.Бубера, Г.Гадамера, П.Рікера, В.Роменця, С.Рубінштейна, О.Ухтомського, С.Франка, М.Хайдегера та ін. Такий підхід реалізують у ВНЗ за допомогою методів проблемно-діалогічного викладання навчального матеріалу, рольових і ділових ігор, інсценізації, «інтерв'ю з письменником», конкурсів, дискусій, обговорення конкретних ситуацій, мозкового штурму, командних змагань, творчих проєктів, вистав на зразок «КВК творчості», «Поле чудес», «Перший мільйон» та ін.

Застосування діалогічного підходу сприятливо впливає не лише на розвиток іншомовної компетентності майбутніх аграріїв, їх мовленнєвих умінь, але й на розвиток їхньої внутрішньої мотивації. Цей підхід передбачає, що навчання базується на суб'єкт-суб'єктних стосунках і відбувається через спілкування іноземною мовою. А це дає змогу студентам-аграріям самовиразитись і виховує у них гуманістичні якості: щирість, відвертість, повагу, взаєморозуміння, взаємодовіру, співчуття, співпереживання, взаємодопомогу, ініціативу та спільну відповідальність за результати мовленнєвої діяльності.

Важко не погодитись із І.Добрянським [4], що у діалогічному підході органічно поєднуються культуроформувальний і гуманітарно-одухотворювальний потенціали освіти людини, громадянина і спеціаліста, творця. У ньому впроваджуються принципи гуманістичного навчання і спілкування: особистісно-зорієнтований підхід, демократизм, колективізм, самоврядування, самореалізація.

Діалогічний підхід детермінує головні ознаки педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному ґрунті: особистісна орієнтація співрозмовників (готовність бачити і розуміти співрозмовника, самоцінне ставлення до іншого); суб'єкт-суб'єктний характер (рівність психологічних позицій викладача і студентів); проникнення у світ почуттів і переживань (готовність прийняти точку зору співрозмовника); нестандартні прийоми спілкування, що є наслідком відходу від суто рольової позиції викладача [4, с. 203 – 204].

У спілкуванні іноземною мовою на основі діалогічного підходу можна виокремити три різновиди навчально-комунікативної взаємодії: кооперативний, конкурентний і кооперативно-конкурентний. Кооперативна взаємодія ґрунтується на співпраці, взаємодопомозі, інтеграції, отождоженні та зближенні суб'єктів навчально-виховного процесу. Ця взаємодія здійснюється у формі парно-діалогічного взаємонавчання під час спільних розмірковувань над можливими шляхами розв'язання проблеми та виконання завдання, взаємоопитування, спільної роботи над творчим проєктом, взаємооцінювання, взаємоконтролю, рольових, ділових і сюжетних ігор, мозкового штурму і т.д.

Конкурентна взаємодія характеризується конфронтацією, конфліктністю, диференціацією, віддаленням і відособленням особистості студента. Прикладами цієї взаємодії є суперечки,

комунікативно-конфліктні ситуації, дискусія, диспут, брейн-ринг, вікторина тощо.

Кооперативно-конкурентні форми навчально-діалогічної взаємодії складають механізми кооперації та конкуренції. Студентський колектив розбивають на команди для виконання спільного завдання. Навчання проходить у дусі змагання між командами.

Взаємодія учасників діалогічного навчання втілюється у таких формах, як реально-ділова, умовно-нормативна (ігрова), функціонально-рольова. Застосування діалогічного підходу з метою інтенсивного формування іншомовної компетентності майбутніх аграріїв вимагає також відповідного управління навчальним процесом. Спочатку воно може мати директивний та організаційний характер. Але згодом необхідно вдаватися до побічно-організаційного й недирективного управління. Це дасть змогу перейти від зовнішнього стимулювання й прямого управління навчально-пізнавальною активністю студентів-аграріїв до самоврядування, самовдосконалення і самореалізації, тобто до внутрішньомотивованої діяльності.

На основі діалогічного підходу забезпечується більш ґрунтовне творче засвоєння майбутніми аграріями сільськогосподарських та мовленнєвих знань, формується їхня самостійність, незалежність у судженнях, свідомо активна позиція.

О.Куцевол зазначає, що творче мислення індивіда ґрунтується на діалозі, оскільки він надає студентам можливість для самовираження, і кожний учасник спілкування сприймається як рівноправний партнер із індивідуальним способом світобачення та власною позицією. Науковець розглядає міжособистісний педагогічний діалог як тип професійного спілкування, що забезпечує співробітництво викладача та студентів. А критеріями навчального діалогу виступають такі ознаки: визнання рівності особистісних позицій його учасників; спрямованість на взаєморозуміння, відкритість і довіру партнерів; модальність висловлювання та персоніфікація повідомлення (право на власний погляд, вираження ставлення мовця до сказаного); домінанта педагога на співрозмовникові (зосередженість викладача на особистості студента, його цілях, мотивах, здібностях, готовності до професійної діяльності); взаємовплив поглядів; поліфонія взаємодії і надання викладачем розвивальної допомоги (зосередженість педагога на зовнішніх виявах активності студента та внутрішніх процесах його мислення); двоплановість позиції педагога в спілкуванні (зовнішній діалог зі студентами, внутрішній – із самим собою) [6, с. 159].

Заслугує також на увагу діалогіка – спеціальний філософський напрямок, який розроблявся «школою діалогу культур» В.Біблера. Згідно з цим напрямком, навчання ґрунтується на осмисленні і подальшому розвитку ідей «внутрішньої мови» з її особливим синтаксисом і семантикою змісту.

«Школа діалогу культур» розробила психологічну гіпотезу про «онтогенетичне» і «філогенетичне» співвідношення розвитку особистості у процесі навчання, основу якої становлять формування культурологічних смислових «осередь» і становлення вихідних характеристик суб'єкта навчання (студента). Внутрішнє мовлення у цьому процесі є однією з характеристик індивіда як психологічного суб'єкта всіх процесів навчання і виховання. Крім того, всі основні «осереддя» мислення («точки здивування», «апорії-ейдоси», «енігми-синтези», «монстри антонімії» і т. ін.) визначають форми внутрішнього мовлення, які втілюються в «згустках» зовнішнього мовлення. Таким чином, «відбувається гра смислів (творів) і значень (інформаційної комунікації) даної історичної культури та діалогу культур» [1, с. 23, с. 25].

Ми також погоджуємось із В.Біблером, що в процесі вивчення іноземної мови відбувається фіксація граней і зв'язків внутрішнього та зовнішнього мовлення, яка позитивно впливає на розвиток діалогічного мислення [1, с. 27].

Для забезпечення ефективного формування іншомовно-фахової компетентності майбутніх аграріїв та ефективного педагогічного процесу при організації діалогічного спілкування викладачу потрібно дотримуватися певних правил, а саме:

Діалог необхідно будувати відповідно до дидактичних цілей заняття.

Не використовувати неефективні лексичні та граматичні конструкції, які гальмують навчальний процес: загальні запитання, які передбачають неповні короткі відповіді «так» або «ні»; репродуктивні запитання, які спрямовані тільки на відтворення знань; риторичні запитання, на які взагалі не потрібно відповідати.

Для розгортання діалогу на заняттях потрібно надавати перевагу відкритим, проблемним і переломним запитанням, на які не можна дати однозначної відповіді або відповісти одним словом.

У процесі роботи над англomовним текстом необхідно формувати проблемні запитання, які будуть цікавими та привабливими для студентів, тобто стосуватися їхнього внутрішнього світу, іноді частково розкритого у творі.

Студентів потрібно заохочувати до висловлення власних поглядів.

Категоричність та зневажливе ставлення до думки студента із боку викладача неприпустимі. У діалогічному спілкуванні він має бути терплячим і тактовним.

Педагог повинен бути емпатійним слухачем. Не можна висловлювати негативну оцінку щодо погляду студента, перебивати його на півслові. Від викладача вимагається встановлення зорового контакту із студентом та надання йому вербальної підтримки: «Так», «Добре», «Чудово», «Продовжуйте». Також важливу роль відіграють такі прийоми активного слухання, як трансляція (дослівне повторення висловленого погляду), редакція (повторення лише головного, вагомого) і резюмування (узагальнення відповіді).

Вище представлені правила дають змогу викладачеві подолати психологічний бар'єр у спілкуванні зі студентами, надати їм психологічну підтримку, перетворити їх на друзів, рівноправних партнерів, компетентно організувати спільне обговорення навчальної проблеми та реалізувати діалогічний підхід повною мірою, що позитивно вплине на розвиток мотивації навчальної діяльності.

О.Голобородько [3] звертає увагу на те, що всі учасники діалогу відзначаються активністю, а пізнавально-діалогічна діяльність є критичним осмисленням, отриманням досвіду і його творчим застосуванням. Методист підкреслює важливість діалогічного підходу для розвитку діалектичного мислення, почуттів та емоцій. Діалог є найпоширенішим видом мовленнєвого спілкування, до якого входять особливі мовні одиниці – репліки (ряд висловлювань) співрозмовників. Репліки-стимули та репліки-реакції сприяють розвитку діалогу та забезпечують єдність мовленнєвого потоку. Вони становлять тісно пов'язані між собою та взаємозумовлені конкретним змістом (темою) структурно-граматичні об'єднання, які називаються діалогічними єдностями. Діалог існує у двох формах – зовнішній і внутрішній. Зовнішній діалог є спілкуванням іноземною мовою, яке відбувається між двома суб'єктами, що продукують думки стосовно певного питання. Внутрішній діалог – це спілкування студента із самим собою, коли розмірковування належать одній і тій самій людині.

Ю.Машбіц [7] акцентує увагу на зовнішньому та внутрішньому мовленні, які виступають засобами зовнішнього та внутрішнього діалогів. Психолог слушно зауважує, що мовець може одночасно вести зовнішній діалог із співрозмовником у зовнішньому мовленні та внутрішній діалог із самим собою у внутрішньому мовленні. Ми погоджуємося із думкою Ю.Машбіца, що ефективне комунікативне навчання повинно мати обидві форми діалогу. Класифікацію діалогів за їхньою провідною комунікативною функцією наводить Г.Буш [2]. Автор виокремлює такі різновиди: інтегративний діалог, який має будову діалогічної єдності на кшталт «запитання – відповідь»; евристичний, який має місце при зіткненні протилежних поглядів; риторичний, який виражає ставлення мовця до якоїсь проблеми; карнавальний, який відбувається у процесі вільного невимушеного навчання і спілкування. Аналогічна класифікація діалогів наведена в сучасній методиці викладання іноземних мов у ВНЗ [0]. Винятком є лише їхнє вербальне наповнення (див. табл. 1).

Таблиця 1

Функціональні типи діалогів і види діалогічних єдностей

Функціональні типи діалогу	Види діалогічних єдностей
Діалог-розпитування	Запитання - відповідь Повідомлення - запитання Повідомлення - відповідь + повідомлення Повідомлення - повідомлення Повідомлення - повідомлення у відповідь + додаткове повідомлення
Діалог-домовленість	Запитання - відповідь + повідомлення Повідомлення - повідомлення у відповідь + додаткове повідомлення Повідомлення – повідомлення у відповідь + запитання Спонування - згода / відмова Запитання - відповідь Повідомлення - запитання
Діалог-обмін враженнями, думками	Повідомлення - повідомлення Запитання - відповідь + повідомлення Повідомлення - запитання Повідомлення - повідомлення у відповідь + додаткове повідомлення Запитання - відповідь
Діалог-обговорення (дискусія)	Повідомлення - повідомлення Запитання - відповідь Повідомлення - відповідь Повідомлення - повідомлення у відповідь + додаткове повідомлення

Головними якісними показниками сформованості загальних компетенцій вести діалог іноземною мовою є такі спеціальні вміння: 1) починати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку (повідомлення, спонукання, запитання); 2) швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції; 3) підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку; 4) стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи свою зацікавленість за допомогою реплік оцінювального характеру; 5) продукувати ДЄ різних видів; 6) продукувати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій (у межах тематики, мовного і мовленнєвого матеріалу, визначених чинною програмою для певного типу ВНЗ); 7) в разі необхідності (нерозуміння репліки співрозмовника чи труднощів при висловлюванні своєї думки) ввічливо перервати розмову і звернутися за допомогою до партнера або викладача. Надійною опорою для діалогічного підходу виступають інноваційні форми і методи навчання, які націлені на формування у студентів індивідуального стилю педагогічної діяльності (комунікативних, організаторських і конструктивних знань, умінь, навичок). Крім того, методи активного навчання стимулюють навчально-пізнавальну діяльність студентів, на відміну від традиційних методів, які відводять студенту роль пасивного спостерігача.

Висновки. Реалізація діалогічного підходу під час формування іншомовної компетентності майбутніх аграріїв сприяє підвищенню рівня їхньої професійної підготовки. Діалогічний підхід дозволяє організувати освітнє середовище як певну соціальну систему полісуб'єктного типу, що забезпечується розширенням і розгалуженням зон взаємодії між суб'єктами професійної підготовки шляхом інтерактивної організації предметно-зорієнтованого діалогу; стимулювання розвитку когерентності групи, створення атмосфери довіри, взаємної підтримки; реалізації принципів діалогу як базового компонента комунікативного стилю викладача.

Література

1. Библер В. С. Школа диалога культур. Основы программы / В. С. Библер. – Кемерово: «Алеф» Гуманитарный центр, 1992. – 96 с.
2. Буш Г. Я. Диалогика и творчество / Г. Я. Буш. – Рига: Авотс, 1985. – 317 с.
3. Голобородько О. А. Виховна функція діалогу в навчанні підлітків іншомовного спілкування / О. А. Голобородько // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2. – С. 79–88.
4. Добрянський І. А. Особливості, способи і прийоми організації активно-діалогічного навчання / І. А. Добрянський // Педагогіка і психологія. – 2007. – №1. – С. 47–54.
5. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос, О. Г. Самещенко, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич. – К: Вища шк., 1997. – 349 с.
6. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури / О. М. Куцевол. – Вінниця: Глобус-Прес, 2006. – 348 с.
7. Машбиц Е. И. Диалог в обучающей системе / Е. И. Машбиц, В. В. Андриевская, Е. Ю. Комиссарова. – К.: Вища школа, 1989. – 184 с.
8. Curriculum for English language development in universities and institutes / [Nikolayeva S. Y., Solovey M. I., Petrashchuk O. P. and others]; ed. Y. V. Golovach. – Kyiv: Kyiv State Linguistic University & the British Council, 2001. – 246 p.